

**NAĞILLAR
VƏ
QARAVƏLLİLƏR**

qanun nəşriyyatı

NAĞILLAR VƏ QARAVƏLLİLƏR

Bakı, Qanun Nəşriyyatı, 2023, 192 səh.

Janr: fiction/nağıllar/qaravəllilər

Ölçü: 130x200 mm

Cild: yumşaq

Çapa imzalandı: 13.01.2023

Naşir: Şahbaz Xuduəoğlu
Toplayan və tərtib edənlər: Hətəmi Məhəmməd Tantəkin,
Salman Əliyev
Korrektorlar: Bəsti Məmmədova,
Lalə Allahverdiyeva
Texniki redaktor: Günay İsmayılzadə
Mətn dizaynı: Mürsəl Qasimov
Qapaq dizaynı: Rafael Qasim

Qanun Nəşriyyatı
İstanbul Copyright Awards-ın qalibi
Bakı, AZ 1102, Tbilisi pros., 76
Tel: (+994 12) 431-16-62; 431-38-18
Mobil: (+994 55) 212-42-37
e-mail: info@qanun.az
www.qanun.az
www.fb.com/Qanunpublishing
www.instagram.com/Qanunpublishing

ISBN 978-9952-38-509-0

© Qanun nəşriyyatı, 2023

BİR NEÇƏ SÖZ

Qaravəlli və nağılları çapa hazırlayarkən onların dilini dialektlikdən demək olar ki, çıxartdıq. Lakin cümlə quruluşlarına əl vurmamağa çalışdıq.

Nağıllarda ara-sıra real həyat səhnələrinə (məs: “İbrahim şahın nağılı”nda məktəb uşaqlarının buraxılış imtahanı səhnəsi), “bilet satmaq”, “hesabat vermək” və s. kimi sırf günümüzün deyimlərinə təsadüf olunmaqdadır. Nağılların müasirləşməsi baxımından, bunların folklorşünaslıq üçün elmi əhəmiyyəti vardır.

“Gah-gah dağında üç xiyara aşıq olasan” nağılı Hətəmi Sitara xanımın dilindən 1954-cü ildə yazıya alınmışdır. Aradan uzun illər keçəndən sonra nağılı ona oxuduqda özü də təəccübləndi. Bu onu göstərir ki, müasir dövrdə folklor yaşlı nəsil həyatda ikən belə unudulur. Təkcə bizdə deyil, dünyanın bütün mədəni xalqlarında folklor beləcə səssiz-səmirsiz unudulmaqdadır. Odur ki, onu son nümunələrinə qədər tezliklə xalq arasından toplamaq hər bir folklorşünasın və ziyalının müqəddəs borcudur. Bu düşüncə ilə də kitabdakı qaravəlli və nağılları xalq içərisindən topladıq; folklorumuzun daha bir parçası ölümsüz həyata qovuşmuş oldu.

H.M.TANTƏKİN

filologiya elmləri namizədi

QARAVƏLLİLƏR

FİL HƏKİMİ

Günlərin bir günü şah oğlu Şah Abbasla onun vəziri Allahverdi xan vəzir ölkəni səyahətə çıxırlar ki, görək nə qədər işsiz adam var. Gəzə-gəzə bir şəhərə gəlib çıxırlar. Görürlər ki, altı-yeddi nəfər işsiz dayanıb söhbət edir. Adamlar Şah Abbası tanıyırlar. Şah onlara yaxınlaşıb soruşur ki, sizin sənətiniz nədir? Biri cavab verir ki, mən rəngsazam, biri deyir ki, mən dülgərəm, sənəti olmayan tənbəlin biri də bilir ki, bu ölkədə fil yoxdur, yalandan deyir: şah sağ olsun, mən fil həkimiyəm. Şah bunun sənətindən çox razı qalır. Üzünü vəzirə tutaraq deyir:

– Bunlar sənətkarlardı, iş tapıb işləyəcəklər, amma bu fil həkiminə ayda yüz manat maaş verdirmək lazımdır. Vaxt gələ, bizə lazım olar.

Şahın əmri yerinə yetirilir. Düz dörd il fil həkimi heç bir işə baxmadan yüz manat pulu alıb yeyir. Dörd ildən sonra Hindistan şahzadəsi Şah Abbasa bir fil bağışlayır. Fil bir ildən sonra bərk xəstələnir. Şah əl-ayağa düşür. Birdən vəzirin yadına düşür ki, bəs şah sağ olsun, bizdə bir fil həkimi var, özü də dörd ildir ki, bizdən bu sənətinə görə müftəcə maaş alır. Şahın əmri ilə fil həkimini çağırırlar. Ancaq bu yalançı tənbel heç ömründə filin üzünü görməyibmiş. Şahın yanına gəlir. Şah deyir:

– Ey fil həkimi, fil o tövləyə salınıb, bax gör o heyvanın xəstəliyi nədir?

Fil həkimi qapının astanasına söykənib filə xeyli maraq və heyvətlə baxır. Şah görür ki, fil həkimi heç dinmir, deyir:

– Həkim, sən keç içəri, qıraqdan baxmaqla onun xəstəliyini bilə bilməzsən.

Həkim yenə dinmir. Hirslənən şah onun qolundan dartıb içəri salır və qapını örtür. Deyir ki, sənə yarım saat vaxt verirəm, heyvanın xəstəliyini müəyyənləşdir. Yarım saatdan sonra qapını açıb görür ki, həkim qan-tər içində filin dövrəsinə dolana-dolana o qədər qaçıb ki, bir cığır salıb. O, qaçıb gah filin qabağına baxır, gah arxasına. Şah qışqırır ki, ədə, zalım oğlu, sən bu filin dövrəsinə niyə dolana-dolana qaçırsan? Həkim cavab verir ki, şah sağ olsun, mən hələ bu bədheybət heyvanın dalı ilə qabağını tapa bilməmişəm, bu heyvanın başı yoxdur, hər iki tərəfində quyruq var, mən neyləyim? Şahı həm gülmək, həm də qəzəb tutur, deyir:

– Necə yəni heyvanın başı yoxdur? Ədə, zalım oğlu, başsız da fil olar? Bəs sən nə cür həkimsən ki, hələ sən heyvanın dalı ilə qabağını tanımırısan?

Şahın əmri ilə həkim həkimlikdən qovulur.

BƏHLUL DANƏNDƏ SİÇANLARIN PADŞAHIDIR

Günlərin bir günü bir nəfər kəndli ziyarətə getmək fikrinə düşür. O, qızilları inandırılmış, mömin bir qazıya verib deyir:

– Qazı əmi, ziyarətə gedirəm, mən gələndə kimi yüz qızıl var, onu saxla. Qızılı geri götürəndə əvəzində beşini sənə saxlama haqqı verərəm.

“Allah ziyarətini qəbul eyləsin, oğul, mənim gözüüm üstə” deyib, qazı kəndlinin yüz qızılını təhvil alır. Bir ildən sonra ziyarətdən qayıdan kişi, qazının yanına gəlib qızilları tələb edəndə, qazı deyir:

– Allah məni kor eyləsin, oğul, mən xəcalətimdən sənə üzünə baxa bilmirəm. Qızilları sandığa qoymuşdum, sən demə, zəhrimara qalmış siçanlar yerini bilibləmiş, biri də qalmayıb.

Kəndli kimə şikayət edirsə, onun sözü yox, qazının sözü təsdiq olunur. Günlərin bir günü at əvəzinə qarğı minib gəzən Bəhlulla kəndli rastlaşır və qazının onun başına açdığı fırladığı danışır. Bəhlul Danəndə kəndliyə deyir ki, sən burada gözlə məni, gəlirəm. O, qarğıya minir, “ata” möhkəm bir qamçı da çəkib Teymurləngin sarayına tərəf götürülür. Bəhlul qarğı atını darvazanın yanına bağlayıb, özü Teymurləngin yanına gedir

və ədəblə baş əyib salam verir. Teymurləng görür ki, Bəhlul Danəndə çox tərbiyəli hərəkət edir. Şah deyir:

– Bəhlul Danəndə, sən bu gündən divanəliyi tamamilə burax, mən sənə nə vəzifə istəyirsən, verim.

Bəhlul deyir:

– Şah sağ olsun, siz bu təklifi mənə bir neçə dəfə deyibsiniz, özüm də bilirəm ki, divanəlik yaxşı sənət deyil. Mən əl çəkərəm, amma bilirəm ki, mən istəyən vəzifəni siz verən deyilsiniz.

Teymurləng and içir ki, Bəhlul Danəndə, şahlıqdan başqa nə vəzifə istəyirsənsə, verim.

– Şah sağ olsun, onda öz dəsti-xəttinizlə yazıb möhürləyib belə bir kağız verin ki, bu gündən Bəhlul Danəndə siçanlar padşahi elan edilsin və bütün siçanlardan vergi toplamaq ona tapşırılsın.

Şahi möhkəm gülmək tutur və deyir:

– Bəhlul, görürəm ki, sən divanəlikdən əl çəkmək istəmirsən, o nə vəzifədir istəyirsən?

Bəhlul Danəndə təmkinini pozmadan deyir:

– Şah, onsuz da mən bilirdim ki, şahlar öz sözlərinin üstündə duran deyillər. İndi sən də gördün ki, öz sözünün üstündə dura bilmədin?

Vəzir, vəkil şaha deyir ki, şah sağ olsun, siz Bəhlul Danəndənin qəlbini qırmayın, gülmək üçün o kağızı verin, görək onu neyləyəcək? Şah həmin kağızı yazıb qol çəkir, möhürləyib Bəhlul Danəndəyə verir. Bəhlul qarğı atını minib kəndlinin yanına gəlir. Onlar şəhərdən altı-yeddi nəfər külünglü, belli fəhlə götürüb qazının evinə gəlirlər. Bəhlul üzünü fəhlələrə tutaraq deyir:

– İndi bu binanın dörd tərəfinin özülünü bir metr dərinliyində qazın!

Fəhlələr əmri yerinə yetirərkən, qazı bayıra çıxır görür ki, bir az da qazılsa, imarəti uçacaq. Qazı hirslənərək deyir:

– Siz kimsiniz və nə üçün mənim evimi uçurursunuz?

Bəhlul Danəndə irəli yeriərək cavab verir:

– Siz əbəs yerə səs-küy salmayın, mən siçanlar padşahıyam. Sizin bu evdə oğru siçanlar var, mən onları tutub cəzalandırma-
lıyam.

Qazı haray salanda Bəhlul Danəndə şahın əmrini ona göstərir və deyir ki, mən sizin evdə bu kəndlinin əmanət qoyulan yüz qızılını oğurlayan siçanları axtarıram. Beş yüz qızıl hesabına başa gələn evinin uçacağından qorxan qazı dili dolaşa-dolaşa deyir:

– Canım, siçan nədi, siçan da qızıl oğurlayarmı? Kişinin saxlamağa verdiyi yüz qızıl sanılı qoz kimi durur, dayanın gedim gətirim. Bundan ötəri evimi niyə uçurursunuz?

Bəhlul Danəndənin əmri ilə fəhlələr işi dayandırılar. Qazı isə yüz qızılı sayıb kəndliyə qaytarır. ***Qazıya saxlama haqqı olaraq çatası beş qızılı isə Bəhlul Danəndə fəhlələrə paylayıb, qazdırdığı xəndəyi doldurtdurur.***

VƏZİRİN ZURNA ÇALMAQ ÖYRƏNMƏSİ

Bir kasıb kəndlinin ailəsi böyük olduğundan çətinliklə dolanmış. Kəndli ulağını minib şəhərə gəlir. Görür ki, padşahın sarayının qabağında yaman çox adam toplaşmış. Şah bütün xanları, əyalət sahiblərini çağırtdıraraq ölkənin vəziyyəti ilə tanış olmaq istəyirmiş. Kəndli bir tacirin yanına gəlir ki, mən filan əyalətin sahibiyəm, padşah çağırtdıraraq, amma quldurlar mənə yolda soyundurub bu paltarları veriblər. Mən də utandığım-dan nə məsələni şahla açma bilərəm, nə də bu vəziyyətdə onun qəbuluna gedə bilərəm. Mənə bir dəst yaxşı geyim ver, şahın qəbulundan sonra əvəzində beş dəst paltarın pulunu verərəm. Tacir razılaşırdı.

Kəndli bəzənib bütün əyalət başçıları ilə şahın qəbulunda əyləşirdi. Şah ayrı-ayrı xanları dinləyib ölkədəki vəziyyətlə tanış olur. Sonra isə səssiz-səmirsiz oturan kəndliyə üzünü tutub deyirdi:

– Hörmətli şah, siz nə üçün dinmirsiniz, siz hansı əyalətin sahibisiniz, siz heç mənə tanış gəlmirsiniz? Bəs sizdə camaatın vəziyyəti necədir?

– Hörmətli şah, mən vəziyyəti sizin qulağınıza deməliyəm, xahiş edirəm icazə verin deyim.

Şah razılaşır. Kəndli şahın qulağına pıçıldayır:

– Hörmətli şah, mən nə xanam, nə də əyalət sahibi. Lüt-ür-yan bir kəndliyəm, on üç nəfərin yeməyi-içməyi mənə baxır. Dolandıra bilmədiyim üçün əllərindən qaçıb sənin yanına gəlmişəm. Əynimdəki paltar da özgənidir, yalvar-yarıyla alıb yaxşı geyimlə sənin qəbuluna gəlmişəm. Əgər sənin kişiliyin varsa, mənə kömək əlini uzat, yox, kişiliyin çatmırsa, elə məni buradaca öldürt.

Şah razılıq eləyir:

– Afərin sənə, deməli, sənin əyalətin çox yaxşı dolanır.

– Bəli, hörmətli şah, hamısı özüm kimi dolanır, – deyə kəndli şahın sözlərini təsdiq edir.

Şah üzünü vəzirə tutur:

– Bu kişini apar xəzinəyə, nə qədər gücü çatır, o qədər ona qızıl ver aparsın.

Kəndli razılıq edib vəzirlə çıxdı. Ulağın üstündən xurcunu götürüb xəzinəyə gəlir. Hər iki gözünü möhkəm doldurub ulağın üstünə aşırır. Kin, paxıllıq vəzirin ürəyini didib parçalayır: bu, haranın xanıdı ki, mən tanımıram? Görən o şahın qulağına nə dedi, şah bu qədər qızılı buna qıydı?

Kəndli tacirə bir ovuc qızıl verib yola düzəlir. O, yola düşəndən sonra vəzir atını yəhərləyib kəndlinin dalınca düşür. Bir dərədə onun qabağını kəsir. Qılınc çəkib qışqırır: Dayan! İndi mənə de görüm, padşahın qulağına nə dedin və sən kimsən?

Kəndli cavab verir ki, mən biliciyəm. Vəzir deyir: indi ki, sən bilicisən, onda mənim üç sualıma cavab verməsən, səni öldürəcəyəm.

Kəndli deyir:

– Buyur.